

MEDZINÁRODNÉ CHARTY, DOHOVORY

Henrich Pifko 2020, redakcia B.Kováč

Mnohé oblasti medzinárodnej spolupráce v oblasti ochrany prírodného a kultúrneho dedičstva sú predmetom medzinárodných dohôd, ktorých výsledky sa premietajú do domácej legislatívy signatárskych krajín.

1. Základné pojmy

Medzinárodná spolupráca, ako ju chápeme dnes sa začína po 1. svetovej vojne vytvorením SPOLOČNOSTI NÁRODOV.

V oblasti medzinárodných dohôd sa uplatňujú štyri základné druhy dokumentov :

Konvencie : dohody

SÚ PRINCÍPY, KTORÉ MAJÚ VŠEOBECNÝ VÝZNAM, USTANOVUJÚCE MEDZINÁRODNÝ REŽIM OCHRANY. Obsahujú povinnosti ukladané štátom, ktoré ich ratifikovali upraviť vnútroštátne zákony tak, aby sa docielila zhoda so znením medzinárodnej dohody.

Rekomendácie : odporúčania

OBSAHUJÚ HLAVNÉ PRINCÍPY A NORMY ODPORÚČANÍ S NÁLEŽITÝM VÝKLADOM PRIJATÉ GENERÁLNOU KONFERENCIOU **UNESCO**.

Štáty ktoré sa k odporúčaniam prihlásia, majú na svojom území povinnosť, aby sa tieto uvádzali do praxe.

Rezolúcie : uznesenia

SÚ VÝSLEDKOM KOLEKTÍVNEHO NÁZORU FORMULOVANÉHO V UZNESENÍ ZO SYMPÓZII, KONFERENCIÍ, KOLOKVIÍ

Sú nezáväznou odbornou pomôckou, ktorá dáva podnety pre prípravu závažnejších dokumentov.

Charty : ideové dokumenty

CHARTY SÚ VEREJNÉ LISTINY O ZÁSADNÝCH NÁZOROCH, ÚLOHÁCH , CIEĽOCH A PRÁVACH.

Pod charty sa podpisujú najvýznamnejší odborníci. Charty nie sú právne záväzné , ale majú značný morálny vplyv. Sú to najmä ideové dokumenty o modernej architektúre a urbanizmu.

2. OBLASŤ OCHRANY PAMIATOK

V roku 1935 je formulovaný WASHINGTONSKÝ PAKT týkajúci sa ochrany pamiatok. Prvá medzinárodná konferencia o obnove pamiatok organizoval Medzinárodný úrad múzeí v Aténach v roku 1931.

2.1. ATÉNSKÁ REZOLÚCIA / 1931 /

Bola preložená Medzinárodnej komisii pre duševnú spoluprácu a schválilo ju Valné zhromaždenie spojených národov

Konferencia prijala celý rad myšlienok a zásad, z ktorých mnohé majú platnosť dodnes.

Konferencia ďalej odporúčala rešpektovať charakter zástavby najmä historických jadier miest pri uplatňovaní novej výstavby, ktoré by mali byť predmetom zvláštnej ochrany.

POZOR :

*Prijatá rezolúcia sa niekedy zamieňa s Aténskou chartou. **Aténska charta** z roku 1933 je zásadný dokument o urbanizme, prijatý na 4. zasadnutí Medzinárodného kongresu modernej architektúry CIAM /Congres Internationaux d' Architecture Moderne/. Podrobnosti ste prebrali v predmete Vývoj stavby miest (prof. Vodrážka). Aténska charta pozri ďalej.*

2.2 BENÁTSKA CHARTA / 1964 /

Prvá medzinárodná charta o ochrane a obnove pamiatok a pamiatkových sídiel

II. Medzinárodný kongres architektov a technikov historických pamiatok, ktorý sa zišiel v Benátkach v Taliansku v dňoch 25. - 31. mája 1964.

Základné zásady ochrany a obnovy pamiatok boli spoločne dohodnuté a formulované na medzinárodnej úrovni, pričom úlohu každej krajiny zostáva aplikovanie týchto zásad v rámci vlastnej kultúry a vlastných tradícií.

Pri porovnaní s rezolúciou z roku 1931 sa rozšíril pojem pamiatky, opatrnejšie sa uplatnili názory vo využívaní moderných materiálov pri obnove (uprednostňujú sa tradičné techniky). Prichádza sa s myšlienkou záchrany pamiatok IN SITU.

Tu bola vyslovená i požiadavka vytvoriť MEDZINÁRODNÚ RADU PRE PAMIATKY a SÍDLA / ICOMOS.

2.3. ICOMOS 1965

INTERNATIONAL COUNCIL ON MONUMENTS AND SITES, Varšava 1965.

Početné diskusie a rezolúcie nasledujúcich rokov pripravili pôdu najzávažnejším všeobecným odporúčaniam UNESCO pre oblasť pamiatkovej starostlivosti, a to:

- Odporúčania týkajúce sa ochrany kultúrneho a prírodného dedičstva na národnej úrovni z roku 1972
 - Odporúčania týkajúce sa ochrany a súčasnej úlohy historických oblastí z roku 1976
- Veľmi užitočným v tomto smere bolo napr. aj sympóziu ICOMOS roku 1966 v Levoči o regenerácii historických miest. Tu sa nastolila myšlienka súpisu týchto miest a integrácia ich ochrany do územných plánov rozvoja. Slovenský ICOMOS napr. prijal :
- Stanovisko ku starostlivosti o strešnú krajinu chránených historických súborov a objektov, Banská Bystrica 2001
 - Banskoštiavnickú výzvu, 2002

2.4. FLORENTSKÁ CHARTA -

Sa venuje problematike záchrany a obnovy historických záhrad - Florencia 1982

2.5. WASHINGTONSKÁ CHARTA /1987 /

MEDZINÁRODNÁ CHARTA /ICOMOS/ PRE ZÁCHRANU HISTORICKÝCH MIEST

Na VIII. generálnom zhromaždení ICOMOS /Medzinárodnej rady pre pamiatky a sídla/, vo Washingtone 10. - 15. októbra 1987, bola schválená Medzinárodná charta ICOMOS pre záchranu historických miest, keďže ochrana sídiel nebola v Benátskej charte (1964) dostatočne vyjadrená.

Charta v definíciách uvádza:

„Všetky mestá na svete ako výsledok viac či menej spontánneho vývoja alebo uváženého projektu sú materiálным výrazom rozmanitosti spoločnosti v minulosti a preto sú všetky historické.“

2.6. Odporúčanie UNESCO (1962)

V jednom z najkrajších dokumentov UNESCO v sa krása krajiny chápe tak komplexne, že ťažko možno odlíšiť, čo patrí do odboru ochrany pamiatok, a čo do odboru ochrany prírody. A to svedčí o kvalite tohto dokumentu, že nejestvuje architektúra bez prostredia, podobne platí, že nejestvuje krása prírody bez človeka, lebo ju nemá kto vnímať.

Toto je i smerovanie súčasnej ochrany pamiatok, t.j. zlučovanie odborov PAMIATKY, PRÍRODA, KRAJINA v jednom pojme KULTÚRNE DEDIČSTVO.

S takýmto prístupom sa môžeme stretnúť už dnes vo vyspelých kultúrnych krajinách, napr. v Anglicku pod pojmom ANGLICKÉ DEDIČSTVO.

2.7. Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (1972)

Generálna konferencia UNESCO na svojom sedemnástom zasadnutí v Paríži dňa 17 októbra - 21 novembra 1972 prijala DOHOVOR O OCHRANE SVETOVÉHO KULTÚRNEHO A PRÍRODNÉHO DEDIČSTVA berúc do úvahy ,že zničenie ktorejkoľvek položky kultúrneho alebo prírodného dedičstva predstavuje nenahraditeľné ochudobnenie dedičstva všetkých národov sveta.

Dohovor vytvoril účinný systém kolektívnej ochrany kultúrneho a prírodného dedičstva výnimočnej svetovej hodnoty, organizovaný na stálom základe a v súlade s modernými vedeckými metódami

Mnohoročné úsilie chrániť v celosvetovom rozsahu najhodnotnejšie prírodné a kultúrne objekty a lokality našej planéty vyústilo na úrovni UNESCO v roku 1972 prijatím medzinárodného Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva.

Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva a z neho vyplývajúce záväzky do súčasnosti prijalo 193 štátov sveta. V Zozname svetového dedičstva UNESCO jbolo v r.2020 zapísaných 1121 lokalít, nachádzajúcich sa v 167 štátoch. Z toho je 869 kultúrnych, 213 prírodných a 39 zmiešaných lokalít.

Na Slovensku je momentálne v zozname 5 kultúrnych lokalít a 2 prírodné (v medzinárodnom presahu) : Kultúrne

- *Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia*
- *Levoča, Spišský hrad a pamiatky okolia*

- Rezervácia ľudovej architektúry Vlkolínec
- Historické jadro mesta Bardejov
- Drevené chrámy v slovenskej časti Karpatského oblúka

Prírodné

- Jaskyne Aggtelekského krasu a Slovenského krasu
- Staré bukové lesy a pralesy Karpát a iných regiónov Európy

Postupne boli tieto dohovy aktualizované a rozširované, napr.

- EURÓPSKA CHARTA O ARCHITEKTONICKOM DEDIČSTVE, 1975 Amsterdam
- DOHOVOR O OCHRANE ARCHITEKTONICKÉHO DEDIČSTVA EURÓPY , Rada Európy, Štrasburg 1990

3. CHARTY MODERNÉHO URBANIZMU

Dvadsiate storočie bolo v znamení premien osídlenia a hľadania nových koncepcií kvalitatívne sa meniacich miest a dedín. S tým súvisel aj ďalší vývoj územného plánovania a stavebných predpisov.

V dvadsiatych rokoch sa formuje medzivojnová avangarda západoeurópskych architektov. Zaoberá sa aktuálnymi otázkami mesta . Sú to problémy funkcie, hygieny, formovania mestských priestorov i výrazových prostriedkov zodpovedajúcich priemyselnému rozvoju , novým stavebným technológiám ako i novému životnému štýlu.

Veľký význam pre formovanie názorov o modernom meste mali kongresy CIAM / Congres Internationaux d' Architecture Moderne/.

3.1. ATÉNSKA CHARTA / 1933 /

Aténska charta z roku 1933 je zásadný dokument o urbanizme, prijatý na 4. zasadnutí Medzinárodného kongresu modernej architektúry CIAM

Urbanistické princípy prijaté na zasadnutí architektov v Aténach v roku 1933 boli anonymné až do roku 1941 v Paríži a nazvané Aténska charta. Ich znovuvydanie s komentárom Le Corbusiera bolo zverejnené v roku 1957. V Aténskej charte bola proklamovaná veľká funkcionalistická téza urbanizmu, podľa ktorej je človek východiskom všetkých úvah a bola zhrnutá do štyroch slov:

bývanie, práca, rekreácia, doprava.

Táto charta sa týka aj pamiatok vo vzťahu k ich prostrediu.

3.2. CHARTA URBANIZMU z Machu Picchu 1977

pridáva k Aténskej charte kontinuitu priestoru a reintegráciu budovy, mesta, krajiny.
„Nestačí len zachovávať a udržiavať historické pamiatky a sídla, ale zmyslom ochrany kultúrneho dedičstva je upevnenie spoločenského a národného charakteru, ako aj toho, čo má autentický význam pre všeobecnú kultúru.“

Z dnešného pohľadu, i keď tieto dokumenty sú v niektorých bodoch prekonané, predstavujú hlavnú etapu vo vývoji myšlienok urbanizmu a o pamiatkovej starostlivosti a vyjadrujú postoj vtedajších odborníkov s medzinárodnou platnosťou a v mnohých postulátoch pretrvávajú dodnes.

Po 2. svetovej vojne bola prvoradá úloha obnova vojnou zničených miest. Uplatňovaná bola predovšetkým Athénska charta pri výstavbe sídlisk.

V 60-tych rokoch sa čoraz viac dostáva do popredia otázka ochrany životného prostredia. Ekologizácia a ochrana životného prostredia sa stáva nutnosťou.

Athénska charta bola podrobená kritike, že napriek fungujúcemu organizmu nevytvára skutočné mesto, mestské prostredie. Preto v sedemdesiatych rokoch nastal odklon od technizmu a návrat k tradičným hodnotám mesta. Mení sa i vzťah k pamiatkam a ochrane historických štruktúr.

Záver storočia bol v znamení pokračujúcej urbanizácie, rastie mobilita obyvateľov a začína sa prejavovať globalizácia

V rámci medzinárodnej spolupráce predovšetkým EU vznikol rad materiálov zaoberajúcich sa základnými problémami rozvoja území a koncepčnými otázkami rozvoja miest.

3.3. TORREMOLINSKÁ CHARTA 1983

Európska charta regionálneho a územného plánovania

3.4. EURÓPSKA CHARTA PRIESTOROVÉHO PLÁNOVANIA

Charta definuje hlavné problémy, ciele a potreby urbanistického rozvoja:

problémy urbanistického rozvoja, procesy urbanizácie a suburbanizácie veľkých miest, extenzívne narastanie sídiel, nárast priestorových štandardov / bývanie / enormný nárast dopravy, zhoršovania životného prostredia, úbytok zelene stárnutie stavebných fondov / obzvlášť nových technológií /

Základné ciele urbanistického rozvoje :

- vyvážený socio-ekonomický rozvoj regiónu
- zlepšenie životných podmienok / bývanie, práca, rekreácia, obsluha/
- zodpovedné zachádzanie s prírodnými zdrojmi, ochrana životného prostredia

3.5. CHARTA EURÓPSKÝCH MIEST Aalborg 1994

sa zaoberá nutnosťou zlepšenia životného prostredia v mestách, obnovou bytového fondu a spoluúčasťou obyvateľstva na správe miest, definuje zásady trvale udržateľného rozvoja miest.

3.6. NOVÁ ATÉNSKA CHARTA 1998

Na rozdiel od pôvodnej Aténskej charty menej dogmaticky vyjadruje spoločenské pranie, než plánovacie postupy. Vyjadruje trendy a priority pri rozvoji Európskej únie.

3.7. MELBOURNSKÁ CHARTA 2002

Predstavuje víziu udržateľného mesta na princípoch individuality a rovnosti. Ide o :

- dosahovanie dlhodobej sociálnej a ekonomickej bezpečnosti

- minimalizáciu ekologickej stopy sídiel
- podpora individuality mesta
- podpore participácie a spolupráce

3.8. LIPSKÁ CHARTA o udržateľných európskych mestách, 2007

Odporúča : - širšie využívanie integrovaných prístupov v politike rozvoja miest
- venovaniu sa zvláštnej pozornosti deprivovaným / upadajúcim štvrtiam v rámci mesta

Závery týchto materiálov sú podkladom pre koncepciu a koordináciu národných politík územného rozvoja a ďalšieho rozvoja miest.

3.9. URBÁNNÁ AGENDA pre EÚ = amsterdamský pakt 2016

Sa zaoberá agendou miest. Pre AU dôležité kapitoly 10.4 bývanie, 10.7 klimatické zmeny, 10.8 Zmena energetickej základne, 10.10 mestská mobilita. SR sa pripojila k tejto výzve.

3.10. NOVÁ URBÁNNÁ AGENDA - Quito (Habitat III) 2016

Je deklaráciou o udržateľných mestách a ľudských sídlach pre všetkých. Prihlásením sa k výzve prijíma mesto záväzok k riešeniu prijateľného života v mestách, k ich prosperite, participatívности, sociálnej a humánnej solidarite (mesto pre všetkých), k udržateľnému územnému rozvoju, energetickej sebestačnosti, šetrné využívanie zdrojov, cenovo a kvalitatívne dostupného bývania, efektívnosť využívania územia sídiel a zabránenie ich priestorovej expanzie na úkor krajiny, podpora hromadnej a cyklistickej dopravy atď..